

Nobels

Fredspristagare

– Synliga eller bortglömda
i
läroböcker?

Abstract

A lot has been written about Nobel and Nobel Prize winners. In literature it is common to describe patterns or trends in Nobel's peace prize rewards. One aim with my study is to examine if the same is possible to distinguish in how the authors of textbooks have written about Nobel's peace prize. The study show that is not a complete pattern to be seen in the school textbooks I have read. What has created a difficulty in my study of school textbook is that the information /facts about peace prize winners have been fragmentary or insufficient. There is only one textbook from the 1940's, that has a chapter, which is called peace prize winners. This chapter has disappeared in the examined textbooks from the 1950's up to today's textbooks. The study shows however that from the 1980's up to today's it has become more common to mention peace prize in the school textbook.

Nyckelord

Läroböcker, Nobels fredspris, Nobels fredspristagare

Innehållsförteckning

1 Inledning	4
2 Bakgrund.....	4
2.1 Alfred Nobel	4
2.2 Alfred Nobels fredstankar	6
2.3 Nobels död och testamente.....	7
2.4 Nobelsfredspris	8
3 Forskningsläge och teoretiska överväganden.....	9
4 Syfte.....	11
5 Problemprecisering.....	12
6 Källmaterial.....	12
7 Metod och avgränsning.....	13
8 Undersökningen.....	15
8.1 1940-talet.....	15
8.2 1950-talet.....	16
8.3 1960-talet.....	17
8.4 1970-talet.....	19
8.6 1980-talet.....	19
8.7 1990-talet.....	21
8.8 2000-talet.....	22
9 Resultat och analys	24
10 Avslutande diskussion	27
11 Källor	28
12.1 Läroböcker.....	229
12.2 Litteratur	30
12.3 Internet.....	30

1 Inledning

Idag vet nog de flesta vem Alfred Nobel var och vad Nobel priset är, vilka områden som uppmärksammas och så vidare. Inför prisceremonin den 10 december skriver tidningar spaltmeter efter spaltmeter om priset och pristagarna. Nobelpriset får stort utrymme i medierna idag, både prisceremonin och den efterföljande middagen direktsänds i TV.

Något som kanske är mindre känt är att i Nobels fredspris kan man urskilja olika mönster eller trender i valet av fredspristagare. Ett generellt mönster i fredspriset är att gått från att ofta tilldela personer och organisationer inom olika fredsrelser till att på 1960-talet också börja belöna personer och organisationer som arbetar för mänskliga rättigheter. En tanke med min uppsats är att studera om man kan uppfatta dessa mönster i läroböcker.

En tanke med uppsatsen är att undersöka om läroböcker ger Nobels fredspris lika stort utrymme som fredspriset får i andra medier. Eller är det endast medierna vi ska tacka för den kunskap vi har om Nobel priset.

2 Bakgrund

2.1 Alfred Nobel

Jag har valt att ha med en utförlig presentation av Alfred Nobel och vem han var, eftersom det är tack vare honom Nobels fredspris uppkommit. Jag börjar med att ge en bild av hans barndom och liv. Efter det berättar jag om hans död och hans testamente som ligger till grund för Nobel priset.

Alfred Nobel föddes 21 oktober 1833 i Stockholm. Hans mor Andriette Ahlsell kom från en välbärgad familj. Hans far Immanuel Nobel var ingenjör och uppfinnare, han byggde broar och byggnader i Stockholm¹. Han reparerade bland annat Petersénska huset vid munkbron och byggde en ny flottbro över Skurusundet². Samma år som Alfred föddes tvingades hans far i konkurs. Anledningen till det var att tre pråmar med byggnadsmaterial sjönk och en färdig sjökista havererade i Skurusundet vilket ledde till stora ekonomiska problem för Immanuel. Immanuel försökte på alla sätt reda upp sin ekonomi men förutsättningarna var dåliga.

¹ http://nobelprize.org/alfred_nobel/biographical/articles/life-work/index.html, 2008-01-23

² Hellberg, Jansson 1983 s. 12

Stockholm på den här tiden var en fattig stad som genomled en stor ekonomisk kris. 1837 hade familjens situation blivit så allvarlig att fordringsägarna hotade med fattigstuga. Det här fick Immanuel att lämna landet, sin fru och sina tre söner. Andriette försörjde nu familjen med en liten grönsakshandel på nedre Norrmalm, och sonen Robert fick hjälpa till genom att sälja svavelstickor. Sannolikt fick familjen också ekonomisk hjälp av Andriettes föräldrar. Först 1842 ansåg Immanuel att han kunde ta sin familj till S:t Petersburg dit han flytt fem år tidigare.

I S:t Petersburg hade Immanuel haft en viss framgång vilket gjorde det möjligt för sönerna att studera. Genom privat skolning lärde sig Alfred Nobel bland annat naturkunskap, språk och litteratur. Han intresserade sig mest inom engelsk litteratur och poesi samt kemi och fysik. För att vidga sin sons vyer skickade Immanuel sin son till Sverige, Tyskland, Frankrike och USA. I Paris arbetade han med en ung kemist som bara några år tidigare uppfunnit nitroglycerin, en högexplosiv vätska. Nitroglycerin ansågs för farligt för att ha någon praktisk nytta. Alfred intresserade sig för nitroglycerin och ville undersöka hur ämnet skulle kunna göras mer hanterbart. Alfred Nobel insåg att man var tvungen att uppfinna och utveckla en säker detoneringsanordning för att hitta något användningsområde för nitroglycerin³.

År 1863 återvände Alfred Nobel till Sverige, Alfred koncentrerade sig nu på att göra nitroglycerin till ett sprängämne. Han genomförde ett flertal explosiva experiment och den 14 oktober fick han sitt första svenska patent, som gick ut på att öka krutets sprängkraft genom att tillföra nitroglycerin. Han fullföljde dock inte denna ansökan. I uthuset där han bodde förvarades och laborerades han med nitroglycerinet och den 3 september 1864 var olyckan framme. Uthuset sprängdes i luften, förödelsen blev enorm och hans yngsta bror omkom i olyckan⁴.

Konsekvenserna av olyckan blev att all tillverkning av nitroglycerin förbjöds inom stadens områden. Alfred Nobel fick nu fortsätta arbeta på en pråm som låg förtöjd vid Bockholmssundet i Mälaren. Trots att Alfred Nobel fortfarande hade dåliga kunskaper om nitroglycerin fick han ändå mångmiljonären Johan Wilhelm Smith, tillsammans med några andra, att satsa pengar i hans företag endast sex veckor efter explosionsolyckan. Han fick 60 000 riksdaler mot att han på bolaget överlät den patenterade rätten att tillverka

³ http://nobelprize.org/alfred_nobel/biographical/articles/life-work/index.html, 2008-01-23

⁴ Hellberg, Jansson, Alfred Nobel 1983 s. 36-38

nitroglycerin. Det var första och enda gången han överlät en tillverkningsrätt. I framtiden bildade han egna bolag som han själv kontrollerade. Han kunde nu öppna en fabrik i Vinterviken. Det som bidrog till att Smitt vågade satsa pengar i Alfred Nobels uppfinningar var det faktum att Alfred Nobel slutit ett kontrakt med staten om att han skulle leverera nitroglycerin till de påtänkta tunnlarna som skulle länka samman den södra och norra delen av järnvägen i Stockholm⁵.

År 1868 skedde två olyckor med dödlig utgång, vilket gjorde att all handel med sprängolja förbjöds. Samma förbud skulle senare komma att stiftas i flera andra länder. Förbuden var dock inget som oroade Alfred Nobel. Han hade redan färdigställt sitt nya sprängämne, dynamiten. Dynamiten var inte lika känslig som dess föregångare och den kunde fraktas och hanteras med mycket mindre risk⁶. Den 7 maj 1867 fick han sitt första patent på dynamit i England och den 19 september samma år erhöll han även patent i Sverige. Tillverkningen av dynamit började samma år, under första året sålde man 11 ton. Sju år senare var försäljningen uppe i 3120 ton. Dynamitens drastiska försäljningsuppgång hade sin naturliga förklaring. Tunnelarbeten, undervattenssprängning och kanalarbeten som tidigare varit omöjliga att genomföra gick nu att genomföra. Krigsmakterna var även intresserade av dynamiten. Alfred Nobel hade löst det svåra problemet att säkra användningen av nitroglycerin, men misstron i och utanför Sverige satt djupt rotad. Alfred Nobel reste därför runt i olika myndigheter i världen för att övertyga dessa om dynamitens säkerhet. Samtidigt som han gjorde detta startade han fabrik efter fabrik⁷.

2.2 Alfred Nobels fredstankar

Från 1880-talet och ända fram till sin död ägnade sig Alfred Nobel åt fredsfrågor. Vad som väckte detta intresse är oklart. Men någon som påverkade Alfred Nobels fredstankar var Bertha von Suttner, hon var på den tiden världsberömd för sitt fredsarbete. Hon skrev uppror mot rustning och krig och hennes roman "Die Waffen nieder" (Ned med vapnen) väckte stor uppmärksamhet när den kom ut 1889. Hon fick efter Alfred Nobels död det femte fredspriset 1905⁸. I början delade inte Alfred Nobel och Bertha von Suttner synen på fredsfrågor Alfred Nobel ansåg att rustning av arméer var en garanti för freden vilket var raka motsatsen till

⁵ Ibid s. 36-38

⁶ Ibid s. 36-43

⁷ Ibid s. 51

⁸ Ibid s. 95

Bertha von Suttners nedrustningstankar. I ett brev till Bertha von Suttner skrev han: *”Mina fabriker skola kanske förr göra ända på kriget än edra kongresser. Den dag, då två armékårar på en sekund kunna förinta varandra, skola väl alla civiliserade nationer rygga tillbaka för ett krig och avskeda alla sina trupper...”*⁹ Han ansåg att det mest effektiva sättet att förebygga krig var ett väpnat intåg i en fredsbrytande nation¹⁰. Men i hans testamente beskrev han en mer fredlig lösning. Hans vilja och beskrivning i testamentet var att priset skulle tilldelas någon som *”verkat mest eller best för folkens förbrödande och afskaffande eller minskning af stående armeer samt bildande och spridande af fredskongresser”*¹¹. Flera av hans idéer återfinns idag i grunddragen till Förenta Nationerna (FN). Många av hans fredsfunderingar formulerade han i sitt testamente. Det testamente som ligger till grund för Nobelsfredspris¹².

2.3 Nobels död och testamente

Den 10 december 1896 dör Alfred Nobel ensam av ett slaganfall i sin villa i San Remo, med endast läkare och ett fåtal tjänare runt sig¹³. Han efterlämnar för den tiden en ofantlig förmögenhet, boets sammanlagda tillgångar var 33 233 792 kronor. Av den väldiga förmögenheten fick flera släktingar ärva. Men större delen av förmögenheten tillföll den fond som sedan skulle utgöra Nobelpriset. Hur fonden skulle utformas var väldigt vagt formulerat¹⁴. Så här löd bestämmelserna i hans testamente rörande fonden:

Öfver hela min återstående realiserbara förmögenhet förfogas på följande sätt: kapitalet, af utredningsmännen realiserade till säkra värdepapper, skall utgöra en fond, hvars ränta årligen utdelas som prisbelöning åt dem, som under det förlupne året hafva gjort menskligheten den största nytta. Räntan delas i fem lika delar som tillfalla: en del den som inom fysikens område har gjort den viktigaste upptäckt eller uppfinning; en del den som har gjort den viktigaste kemiska upptäckt eller förbättring; en del den som har gjort den viktigaste upptäckt inom fysiologiens eller medicinens domän; en del den som inom litteraturen har producerat det utmärktaste i idealisk riktning; och en del åt den som har verkat mest eller best för folkens förbrödande och afskaffande eller minskning af stående armeer samt bildande och spridande af fredskongresser. Prisen för fysik och kemi utdelas af Svenska Vetenskapsakademien; för fysiologiska eller medicinska arbeten af Carolinska institutet i Stockholm; för litteratur af Akademien i Stockholm samt för fredsförfäktare af ett utskott af fem personer som väljas af

⁹ Ibid s. 95

¹⁰ Ibid s. 95

¹¹ http://nobelprize.org/alfred_nobel/will/testamente.html, 2008-01-23

¹² Hellberg, Jansson 1983 s. 95

¹³ Ibid s. 12,

¹⁴ Ibid s. 12

*Norska Stortinget. Det är min uttryckliga vilja att vid prisutdelningarne intet afseende fästes vid någon slags nationalitetstillhörighet sålunda att den värdigaste erhåller priset, antingen han är Skandinav eller ej*¹⁵.

Efter att testamentet blev känt uppstod en lång tvist om innehållet. Alfred Nobels släktingar ville få innehållet ogiltigförklarat och krävde samtidigt att alla aktier och värdepapper skulle stanna inom familjen. Det här höll på att omöjliggöra instiftande av fonden som skulle bli Nobelpriset och som också var Alfred Nobels sista önskan. Det blev tillslut Ragnar Sohlman som fick försöka reda ut striderna om testamentet. Det skulle ta honom över tre år att slutföra det uppdraget¹⁶.

Fem år efter Alfred Nobels död delades Nobelpriset ut för första gången. Nobelpriset skulle gå till personer som gjort viktiga insatser på de områden som Alfred Nobel ville uppmärksamma¹⁷. De fem områdena som uppmärksammas är fysik, kemi, medicin/fysiologi, litteratur och fred.

2.4 Nobelsfredspris

Fredspriset skulle enligt Alfred Nobel tilldelas någon som arbetat för ett förbrödrande mellan nationer, till någon som lyckades avskaffa eller minska arméer och hållande av fredskongresser. Tillskillnad från de andra Nobelpriserna som delades ut i Sverige skulle fredspriset delas ut i Norge. Fem personer skulle väljas ut av det norska stortinget som skulle bilda en Nobel kommitté som i sin tur ska utse fredsprisets vinnare varje år. I Alfred Nobels testamente ges ingen förklaring till varför fredspriset skulle delas ut i Norge och de andra priserna av svenska akademier. Under den här tiden var Norge och Sverige i union med varandra, så möjligtvis påverkades han av detta. Han kan också ha varit medveten och beundrat det norska stortingets fredliga förhållningssätt i internationella oroligheter under 1890-talet¹⁸.

I Sverige följde Alfred Nobels testamente av en långdragen tvist som dels handlade om hur Nobelstiftelsen skulle se ut, samt det faktum att Norge skulle dela ut fredspriset. Norge i sin

¹⁵ http://nobelprize.org/alfred_nobel/will/testamente.html, 2008-01-23

¹⁶ Hellberg, Jansson 1983 s. 130- 131

¹⁷ Ahlander 2000 s. 108

¹⁸ http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/articles/lundestad-review/index.html#2, 2008-01-23

tur var snabba med att tacka ja till att dela ut fredspriset. Endast en månad efter att de fått förfrågan röstade stortinget i Norge ja till ansvaret för fredspriset. I Sverige skulle det ta över ett år att fatta samma beslut om de övriga fyra priserna¹⁹.

Det finns fler än 300 olika fredspriser i världen idag. Men inget av dessa priser är mer känt än Nobels fredspris. Nobels fredspris är också det mest respekterade bland alla fredspriser. Det finns flera anledningar till att priset har den status det har idag. Några faktorer till prisets framgång är dess långa historia, det faktum att det ingår bland de övriga Nobel priserna, norska Nobel kommitténs växande politiska självständighet samt norska Nobelkommitténs vida syn på fred och fredsarbete. En bidragande faktor är också norska Nobelkommitténs politiska balansgång i valet av pristagare²⁰.

3 Forskningsläge och teoretiska överväganden

Eftersom ingen har undersökt hur Nobelfredspristagare omnämns i läroböckerna är det svårt att ha en förutfattad mening om hur det ser ut i läroböckerna. Jag har sökt på Internet samt kontaktat Nobelmuseet och vad de och jag vet så är jag den första som fördjupar mig i hur Nobels fredspristagare skildras i läroböcker.

Av dem som forskat och skrivit om Nobels fredspris har jag valt ut följande litteratur Boken *The Nobel prize* som är skriven av Burton Feldman, samt artiklarna *The Nobel Peace Prize: From Peace Negotiations to Human Rights*, skriven av Francis Sejersted och artikeln *The Nobel Peace Prize, 1901-2000* skriven av Geir Lundestad. När man läser dessa texter framträder ett mönster i Nobels fredspris. Dessa mönster kommer jag nu att beskriva.

Fram till första världskriget dominerade pristagare från olika freds rörelser. Under första världskriget delades endast ett fredspris ut och det var Röda korset som tilldelades detta. Röda korset fick priset för att de försökte skydda och stärka krigsfångars rättigheter. Åren 1919 till 1939 hade åtminstone åtta av 21 pristagare en stark anknytning till Nationernas Förbund. Till exempel fick USA:s dåvarande president Woodrow Wilson fredspriset 1919 för hans roll i att

¹⁹ http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/articles/lundestad-review/index.html#2, 2008-01-23

²⁰ http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/articles/lundestad-review/index.html, 2008-01-23

etablera Nationernas Förbund. 1921 fick Sveriges dåvarande statminister Hjalmar Branting fredspriset för sitt arbete inom Nationernas Förbund.

Under andra världskriget delades inget fredspris ut, en av anledningarna var att norska Nobelkommittén var splittrad under kriget. När kriget var slut och kommittén åter kunde samlas beslöt de att tilldela Röda Korset 1944 års fredspris.

Åren mellan 1945 och 1966 tilldelades Förenta Nationen (FN) Nobels fredspris nio gånger av de 21 gånger det delades ut. De flesta politiker som fick fredspriset under dessa år hade samhörighet med FN kombinerat med västororienterat synsätt under det Kalla kriget. En viktig kategori av fredspristagare etablerades under den här tiden, den kategorin var de som arbetade för mänskliga rättigheter²¹. Under 1960-talet började man dela ut fredspriset för insatser för fred inom nationer. Detta var nog inte vad Alfred Nobel tänkt sig men anledningen är självklar, det fanns många länder som var i fred med sina grannländer men som hade stora konflikter inom landet²². 1967 till 1989 blev Nobelpriset allt mer globaliserat, fler konflikter i andra världsdelar uppmärksammades. FN tilldelades priset endast fyra gånger. I Kalla krigets slutskede blev FN:s arbete allt viktigare i rollen som fredsbevarande organisation. Svenska Alva Myrdal var en av pristagarna 1982 och hennes arbete hade anknytning till FN. Precis som i tidigare perioder fick några som arbetade med humanitära frågor också pris under den här perioden, till exempel Moder Teresa som arbetade för de allra fattigaste i Calcutta. Människor och organisationer som arbetade med mänskliga rättigheter var den snabbast växande kategorin av pristagare till exempel Amnesty och Desmond Tutu för hans fredliga arbete för att få ett slut på apartheid. Från 1990 och fram till idag kännetecknas Nobels fredspris av att flera samhällssystem och ideologier får plats inom prisets ramar. Till exempel fick Mikhail Gorbachev fredspriset 1990 för att Nobel kommittén ansåg att han hade uträttat mest för att få ett slut på Kalla kriget. Norska nobel kommittén stärkte under den här perioden sin radikala profil inom områden som vapenkontroll och nedrustning. Till exempel tilldelades Joseph Rotblat fredspriset för sitt arbete mot kärnvapen. Under 1990-talet tilldelades två kvinnor fredspriset för sina arbeten med mänskliga rättigheter den ena var Aung San Suu Kyi fredspriset. Hon var ledare för oppositionspartiet i Burma som vann en stor seger i valet 1990. Fast hennes parti vann blev hon satt i husarrest och militären fortsatta att styra i Burma, det här uppmärksammades enormt utanför Burma. Den andra kvinnan som fick fredspriset under

²¹ http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/articles/sejersted/index.html, 2008-01-23

²² Feldman 2000 s. 290

1990-talet var Rigoberta Menchú Tum hon kämpade för Maya indianernas rättigheter i Guatemala. Den humanitära traditionen fortsatte och Läkare utan gränser tilldelades priset 1999²³.

Som det framgår i texten ovan finns det alltså vissa trender i fredsprisets utveckling under de årtionden som jag undersöker. Efter att ha läst in mig på vad forskningen säger om fredspriset har jag en tes att läroböckerna innehåller samma trender som forskningsläget beskriver. Jag kommer i min undersökning pröva om denna tes stämmer. Jag har flera syften med uppsatsen som kommer att framgå i avsnittet syfte.

En sammanfattning av de trender som kan urskiljas under den perioden jag undersöker är följande. Geir Lundestad har skrivit en artikel som bland annat finns publicerad på www.nobel.se. Han menar att man kan urskilja vissa trender i vem som tilldelats Nobels fredspris under 1900-talet. Några exempel på trender under prisets historia är: Efter krigsslutet 1945 och till 1966 tilldelades FN fredspriset 9 av 21 gånger. Och att det var först på 1960-talet som arbetet med mänskliga rättigheter blev belönat med ett fredspris. Den första som tilldelades priset för hans prestationer för mänskliga rättigheter var sydafrikanen Albert Lutuli, han fick fredspriset 1960. Efter 1960 har listan blivit lång av enskilda personer och organisationer som arbetat för mänskliga rättigheter som tilldelats fredspriset²⁴. Boken *The Nobel Prize* som är skriven av Burton Feldman tar i likhet med historikern Francis Sejersted upp olika trender i Nobelpriset²⁵. En generell slutsats man kan göra är att fredspriset gått från att ofta tilldelats personer och organisationer inom olika fredsrörelser till att på 1960-talet börja belöna personer och organisationer som arbetar för mänskliga rättigheter.

4 Syfte

Som avsnittet forskningsläget och teoretiska överväganden beskriver kan man under de årtiondena som jag undersöker urskilja mönster eller trender i Nobels fredspris. En del av syftet med min undersökning är att pröva min tes, om att samma mönster eller trender går att se i de undersökta läroböckerna.

²³ http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/articles/lundestad-review/index.html, 2008-01-23

²⁴ http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/articles/sejersted/index.html, 2008-01-23

²⁵ Feldman 2000 kapitel åtta

Syftet med min uppsats är också att undersöka om det är vanligare att skriva om fredspristagare i dagens läroböcker mot hur det skrevs om pristagare i 1940, 50, 60, 70, 80, 90-talets läroböcker. Syftet är också att se om det är någon skillnad på om det nämns i läroböckerna att enskilda personer eller organisationer tilldelats Nobelsfredspris.

5 Problemprecisering

Mina problemställningar är följande:

1. Kan man urskilja de olika trender som tas upp i avsnittet forskningsläge och teoretiska överväganden i de undersökta läroböckerna?
2. Är det någon skillnad på om det nämns att enskilda personer eller organisationer tilldelats Nobels fredspris?
3. Enligt de undersökta läroböckerna verkar det viktigt att skriva om Nobels fredspristagare i dessa böcker?

6 Källmaterial

Under min uppsats har jag varit en flitig besökare på Kungliga biblioteket. Jag har framförallt bearbetat en stor mängd med läroböcker i samhällskunskap. Jag har blivit tvungen att låta tillgången av läroböcker i samhällskunskap styra valet av vilka läroböcker jag använder mig av. Men jag har försökt att ha en spridning på dem så att de täcker hela årtiondet. Det är dessa läroböcker som är tyngdpunkten i min uppsats. Ett problem som dock kan uppstå när man undersöker läroböcker i en längre tidsperiod är att man inte kan förvänta sig att hitta liknande information från en lärobok från 1940-talet jämfört med en lärobok från 2000-talet. Eftersom det är vanligt att läroböcker är en avspegling av samtidens tankar. Detta är i och för sig inget problem för mig då det bland annat är detta fenomen som jag är intresserad av att undersöka. Genom bland annat min fråga: är det någon skillnad på hur fredspristagarna omnämns på 1940-talet och framåt jämfört med 2000-talet.

När man undersöker läroböcker under en längre tidsperiod. Kan man se att läroböckernas innehåll och kapitel har förändras. Eftersom avsikten med uppsatsen inte är att beskriva

läroböckers innehåll. Kommer jag bara att redogöra för var man kan hitta information om Nobels fredspristagare och om det har förändrats under årtiondena. I läroböcker från 1940-talet står det om fredspristagarna under kapitel Krig och fred. I kapitlet Krig och fred har en underrubrik som heter fredspristagare och i detta kapitel från man en kort inblick i vem Alfred Nobel var samt om två fredspristagare²⁶. Kapitlet Krig och fred har sedan försvunnit i 1960-talets lärobok. I 1960-talets lärobok står fredspristagarna under kapitlet Över gränserna, i kapitlet är FN den fredspristagare som dominerar²⁷. I 1980-talets lärobok är fakta om fredspristagare utspritt i flera kapitel, fredspristagarna återfinns framförallt i kapitlen Sverige i världen och i kapitlet Världens ekonomi²⁸. Kapitlet Världens ekonomi är ett nytt kapitel som inte finns i 40 eller 60-talets läroböcker. I en lärobok från 2000-talet står det om Nobels fredspristagare i kapitlet En orolig värld, i detta kapitel har FN en egen underrubrik²⁹.

Jag har också använt mig av webbsidan www.nobel.se som är Nobelstiftelsens officiella webbsida. Den har gett mig mycket kunskap om både Alfred Nobel och synen på fredspriset och pristagarna. Webbsidan har också gett mig kunskaper i ett historiskt perspektiv, som för mitt arbete har varit mer eller mindre avgörande. Jag har även tagit del av ett flertal artiklar på Nobel.se som gett mig en fördjupad kunskap inom ämnet.

7 Metod och avgränsning

När jag samlar information till mitt arbete ligger tyngdpunkten på att undersöka vad som står i läroböcker i samhällskunskap från andra världskrigets slut och fram till idag. Jag har sökt i bibliotekskatalogerna Regina och Libris. Jag har använt mig av sökorden läromedel/läroböcker och samhällskunskap. Jag har i min uppsats försökt använda mig av lika antal läroböcker för varje årtionde. Men eftersom jag har varit tvungen att rätta mig efter de läroböcker jag fått tag i, har detta ibland varit svårt. Men jag har ändå fått ihop ett bra underlag för min uppsats, med läroböcker som sträcker sig över hela årtiondet.

²⁶ Rosén, Jonsson 1949

²⁷ Pederby, Pederby, Moberg 1963

²⁸ Stiernlöf 1984

²⁹ Wergel, Hildingson, Hildningson, Husén 2004

När jag sedan bearbetar mitt inhämtade material kommer jag att använda mig av den kvalitativa metoden eftersom jag arbetar med en större mängd textmaterial. Jag kommer i uppsatsen att använda mig av citat som jag blandar med mina egna formulerade meningar och egna konstruerade sammanfattningar av en längre text från läroböckerna.

När jag började fundera över hur jag ville att den här uppsatsen skulle se ut, ville jag undersöka vad som stod om Nobels fredspristagare i alla läroböcker från högstadiet. Men jag insåg snart att det skulle bli omöjligt. Främsta skälet till det, är att tiden inte räcker till. Jag behövde därför avgränsa mig till läroböcker i samhällskunskap på högstadiet. Jag har inte hittat en översikt på hur många läroböcker som getts ut under de senaste 50 åren. Kungliga biblioteket har inte datoriserat registret på alla läroböcker så jag har även fått letat i deras arkiv. Detta gör det svårt att få en uppfattning om hur stort antal läroböckerna är. Jag valde att inte minska antalet årtionden eftersom andra världskrigets slut kändes som en naturlig början för min uppsats. Anledningen är just den att jag undersöker ett fredspris och vid krigets slut borde fokus ligga på fredspris även i läroböckerna.

I min uppsats kommer jag lyfta fram vad läroböckerna säger om fredspristagarnas insatser i fredsarbete, humanitära insatser och mänskliga rättigheter. Jag kommer bara kortfattat nämna om det står något mer utöver deras insatser i fredsarbete, mänskliga rättigheter och humanitära insatser. Till exempel; om FN står det ofta hur organisationen är uppbyggd men det är inget jag kommer att lägga fokus på i mitt arbete. Om det står varför organisationen eller den enskilda personen fått fredspriset prioriterar jag själv klart att skriva om det. Jag har också valt att de organisationer inom FN som tilldelats priset kommer jag endast att benämna som FN inte nämna den mindre organisationen. Jag har valt att göra så för att minimera risken att missa en underorganisation som fått priset. Jag har däremot valt att ta med enskilda personer som tilldelats priset eftersom det oftare omnämns att de fått priset. För att ge ett exempel; väljer jag att skriva om Kofi Annan som mottagit fredspriset för sitt arbete inom FN. Jag omnämner alltså inte detta enbart som att FN tilldelats fredspriset.

8 Undersökningen

8.1 1940-talet

Från andra världskrigets slut till året 1950 har jag läst fyra samhällskunskapsböcker. Läroböckerna är från åren 1945, 1946, 1947 och 1949. I dessa böcker nämns följande pristagare: Nationernas Förbund pristagare år 1919 genom Wilson Woodrow, Nathan Söderblom mottog priset år 1930, Röda Korset tilldelades bland annat året 1944 fredspriset och Fritjof Nansen pristagare år 1922.

I samhällskunskaps boken *Läsa om ditt samhälle* som utgavs 1949 kan man läsa om två personer som tilldelats Nobelpriset. Dessa personer är Nathan Söderblom och Fritjof Nansen. Om Fritjof Nansen skriver författaren ”Det fanns nog bara en mening i världen om detta: priset hade tillfallit en i allo värdig man³⁰”. Nansen hade hjälpt flera hundratusen krigsfångar att ta sig hem efter första världskrigets slut. Han gjorde det på rekordtid och på ett sätt som ”väckte aktning och beundran”. Efter att han hjälpt dessa krigsfångar dök ett nytt problem upp, alla flyktingar . Det blev Nansen som blev hjälparen även när ett ännu större problem dök, hungersnöden i Ryssland. Olika länders regeringar förhalade eller vägrade ge bistånd. Då utbrister Nansen i ett tal till Nationernas Förbund:

I mänsklighetens namn, i namn av allt, som för eder är ädelt och heligt, vädjar till eder, som själva ha hustru och barn hemma, att tänka på vad det betyder att se kvinnor och barn dö i miljontal. Från denna plats vädjar jag till regeringarna, till Europas folk, till hela världen om hjälp. Skynda er att handla, innan det blir för sent för eder att ångra...³¹.

Författaren anser vidare att Nansen förtjänade fredspriset. Det här förstärktes då kommittén som efter Nansens död fortsatt med hans hjälpverksamhet fick fredspriset 1938.

Om den andra personen, Nathan Söderblom, som nämns i samma lärobok skrivs det följande. En ung svensk prästman pratade vid en sorgehögtid i San Remo efter Alfred Nobels död. Det var Nathan Söderblom som senare blev Sveriges ärkebiskop. Flera år senare skulle han få

³⁰ Rosén, Jonsson 1949 s. 381

³¹ Ibid s. 383

mottaga Nobels fredspris. Detta blev ett faktum 1930³². ”Bakom sig hade Söderblom då en storartad kyrklig verksamhet i folkförbrödringens tjänst. Fredsvän var han av själ och hjärta”³³. Hans stora uppgift var att under och efter kriget återförening den söndrande kristenheten. I läroboken *Fäderneslandets historia* kan man läsa följande om Nathan Söderblom ” Outtröttligt betonade han kristenhetens enhet och arbetade för att väcka till liv en gemenskap och välvilja mellan alla kristna kyrkor och deras bekännare. För sina varmhjärtade strävanden blev han högt uppburen ”³⁴.

Om Röda Korset står det endast: ” Bland ideella rörelser i vårt land må även nämnas sådana, som verkar för förbättrad hälso- och sjukvård /.../. Röda korset för folkets fysiska fostran och försvarets stärkande ”³⁵. Den andra organisationen som nämns är Nationernas förbund. I läroboken står det att förbundet bildades 1920 efter världskriget. Deras främsta uppgift är att bevara freden. Enligt förbundets stadgar ska man söka lösning genom domstolsbeslut och inte genom krig, därför har förbundet inrättat domstolen i Haag³⁶.

8.2 1950-talet

Från 1950-talet har jag läst fyra samhällskunskapsböcker. Dessa läroböcker gavs ut 1953, 1954 samt två böcker som gavs ut samma år 1956. Följande fredspristagare nämns i dessa böcker, Henry Dunant fredspristagare 1901, FN och Dag Hammarskjöld pristagare 1961, Nationernas Förbund tilldelades fredspriset bland annat 1919 genom Tomas Woodrow Wilson och hans roll i att etablera Nationernas Förbund.

I de fyra läroböckerna, *Vårt samhälle* utgiven 1953, *Folkskolans samhällslära* utgiven 1954, *Svensk samhällslära* utgiven 1956, *Hem och Samhälle del 2* utgiven 1956 kan man läsa om FN, ingenstans står det dock att FN tilldelats fredspriset vid flertal tillfällen. Om FN står det bland annat om hur organisationen är uppbyggd. Dels med generalförsamlingen där alla medlemsländer har ombud samt om säkerhetsrådet som har fem ständiga medlemmar, nämligen Frankrike, Kina, dåvarande Sovjetunionen, Förenta Staterna och Storbritannien. Boken tar också upp att FN har ett sekretariat med FN:s generalsekreterare som chef. När

³² Ibid s. 383

³³ Ibid s. 383

³⁴ Odhner, Westman 1945 s. 256

³⁵ Hildebrand, Kraft 1946 s. 113

³⁶ Odhner, Westman 1945 s. 256

boken skrevs var svensken Dag Hammarskjöld FN:s generalsekreterare³⁷. Dag Hammarskjöld tilldelades år 1961 få Nobelsfredspris. I läroboken *Svensk samhällslära* står det om hur FN arbetar för att minska våldet och i det arbetet har FN följt fyra riktlinjer däribland om hur FN försöker undanröja konflikter och krigsorsaker. FN har också skapat former för en fredlig och rättvis lösning av tvister mellan stater. I boken *Hem och samhälle del 2* står det kortfattat att FN är en organisation där många nationer är medlemmar, däribland Sverige. I en annan lärobok kan man läsa följande om FN: ”Tanken att bygga världsfreden genom en mellanfolklig organisation levde emellertid kvar. Ännu medan det andra världskriget pågick, utarbetades stadgarna för en ny internationell organisation, och 1945 upprättades Förenta nationerna (FN)”³⁸ Om Nationernas förbund står det bland annat följande att förbundets uppgift var först och främst att försöka utjämna motsättningar mellan medlemsstaterna. Om krig utbröt skulle förbundet utpeka vilken stat som var angriparen och genom till exempel ekonomisk blockad eller med hot om att angripa vapenmakten tvinga angriparen att avstå från angrepp³⁹. Om Röda korset står det att organisationen ska arbeta för förbättrad vård av sjuka och sårade i krig. I läroboken *Vårt samhälle* står det att ”Röda korset står ej främmande för något arbete i människokärlekens och fredens tjänst”⁴⁰.

Boken tar också upp schweizaren Henry Dunant som bildade Röda korset 1864. Henry Dunant tilldelades Nobels fredspris 1901, för att han bildade Röda korset⁴¹. Att Henry Dunant tilldelats fredspriset var inget läroboksförfattarna valde att skriva om.

8.3 1960-talet

Från 1960-talet har jag läst sju samhällskunskapsböcker men det är i endast fyra som tar upp personer eller organisationer som någon gång fått Nobels fredspris. Läroböckerna jag har läst, är en lärobok från 1960, tre läroböcker från 1963, två läroböcker från 1964 en lärobok från 1965 och en lärobok från 1966. Organisationer som läroböckerna tar upp är FN, Röda korset, Nationernas förbund. Under den här perioden tar läroböckerna upp endast två personer som

³⁷ Pettersson-Pederby 1954 s. 153

³⁸ Johannesson 1953 s. 162-163

³⁹ Ibid s. 162

⁴⁰ Ibid s. 161

⁴¹ Ibid s. 161

tilldelats fredspriset och dessa är Dag Hammarskjöld fredspristagare 1961 och Martin Luther King fredspristagare 1964.

Om FN kan man bland annat läsa att FN ”I våra dagar gör sig en stark strävan gällande att övervinna den splittring som råder i världen genom att i större eller mindre kretsar skapa gemensamma organisationer för fredligt samarbete”⁴². I en annan lärobok står det följande om FN: FN vill verka för fred och säkerhet och deras viktigaste inrättning är generalförsamlingen. Åren 1953 till 1961 var svensken Dag Hammarskjöld chef över generalförsamlingen, (ett arbete som utnämnde honom till fredspristagare 1961, något som inte nämns i läroboken).⁴³ I läroboken *Grundskolans samhällslära* skriver författarna om Nationernas förbund och att förbundet var FN:s föregångare och att efter andra världskriget utvecklades förbundet till Förenta nationerna (FN). Även i denna bok omnämns Dag Hammarskjöld men det skrivs inget om att han tilldelats fredspriset⁴⁴. I en lärobok skrivs det att 1948 antog FN en allmän förklaring rörande de mänskliga rättigheterna. Förklaringen är ingen internationell lag utan ett program som alla medlemsländer skulle försöka följa⁴⁵.

I boken ”Grundskolans samhällskunskap för högstadiet” från 1965 skrivs det om Röda korset, författarna inleder kapitlet med en del ur Röda korsets valspråk: ”Alla är vi bröder”⁴⁶. Författarna skriver vidare att det pekar mot hur samhället bör se ut i framtiden⁴⁷.

I en lärobok omnämns Martin Luther King han är den enda bland personen och organisationer som det omnämns att han fått fredspriset. Om Martin Luther King står det följande: ”Representanter för negrerna i USA företog 1965 en flera dagar lång marsch i sydstaten Alabama för att demonstrera för sin frihet och sina rättigheter. I spetsen för tåget gick den färgade fredspristagaren dr Martin Luther King samt FN:s vice generalsekreterare”⁴⁸.

⁴² Herlitz, Johansson 1960 s. 217

⁴³ Pederby, Pederby, Moberg 1963 s. 228

⁴⁴ Ibid s 281

⁴⁵ Husén, Östlund 1966 s. 97

⁴⁶ Pederby, Pederby, Moberg 1965 s 282

⁴⁷ Ibid s 282

⁴⁸ Pederby, Pederby, Moberg 1963 s. 172-173

8.4 1970-talet

Under det här årtiondet har jag läst åtta samhällskunskapsböcker. Från året 1970 två stycken, två stycken från 1976 och två läroböcker från året 1979. Men endast tre av läroböckerna tar upp fakta som berör fredspristagare. De enda fredspristagare som nämns är FN och Dag Hammarskjöld. Läroboken *Grundskolans samhällskunskap(1976)* skriver författarna att Sverige försöker bidra till en fredlig utveckling i världen. Genom FN har Sverige funnit en organisation som arbetar för samma mål. I en lärobok från år 1976 kan man läsa att vid andra världskrigets slut beslöt ett 50-tal länder att bilda en organisation som skulle bidra med att försöka ge människor en bättre framtid med fred, frihet och välfärd. Denna sammanslutning blev Förenta Nationerna eller FN⁴⁹. Den andra fredspristagaren som omnämns är Dag Hammarskjöld. Om honom kan man läsa att han var FN:s generalsekreterare mellan åren 1953 till 1961. Han ledde alltså FN under organisationens aktivaste period. Vidare kan man också läsa att medlaruppgiften kräver stor trovärdighet vilken den svenska alliansfriheten bidragit till⁵⁰.

8.6 1980-talet

Under dessa tio år har jag läst sju läroböcker, från 1980 en lärobok, två stycken från 1981, två stycken från 1984, en från 1987, en från 1988 och en från 1989. I alla läroböcker från det här årtiondet omnämns fredspristagare, detta är dock tack vare FN som omnämns i flera av läroböckerna. Andra fredspristagare som omnämns i samhällskunskapsböckerna under 1980-talet är Alva Myrdal fredspristagare 1982, Willy Brandt pristagare 1971, Amnesty pristagare 1977 och Andrei Sakharov pristagare 1975.

FN omnämns i flera läroböcker, bland annat kan man läsa om hur organisationen är uppbyggd. I Läroboken *Vida världen* kan man läsa att FN har skapat så kallade fackorgan för att kunna hjälpa människor som lider nöd. De olika fackorganen har bestämda uppgifter, till exempel UNICEF arbetar först och främst med att förbättra hälsan hos barn och ungdomar. Ett annat fackorgan är WHO som arbetar för att förbättra hälsan hos alla människor. Ett tredje fackorgan är UNESCO som arbetar med undervisning, kultur och vetenskap. Dessa fackorgan samarbetar i sin tur med andra hjälporganisationer som till exempel Röda korset och Rädda

⁴⁹ Keiser, Rydén 1976 s. 129

⁵⁰ Häthén, Hörberg, Jönsson 1979 s. 79

Barnen⁵¹. Läroboken *Sams 3* skriver om Amnesty International, det är en världsomspännande organisation som arbetar för mänskliga rättigheter och främst för politiska fångars rättigheter. Organisationens huvudkontor ligger i London. Deras forskningsavdelning samlar in uppgifter om politiska fångar, fängelser och politiska förhållanden i olika stater⁵². Amnesty tilldelades fredspriset 1977 men det är inget som det står om läroboken. Läroboken tar också upp de mänskliga rättigheterna och att det som står i förklaringen är en vägledning för alla människor. Alla länder som är med i FN är skyldiga att försöka förverkliga de mänskliga rättigheterna⁵³.

Alva Myrdal Nobels fredspristagare 1982 omnämns i två läroböcker från det här årtiondet. I *SAMS 1* står det att hon fått Nobelpriset och att hon var den minister i regeringen som svarade för nedrustningsfrågorna. Vidare står det också att ”Människor som bl.a. Olof Palme och Alva Myrdal har betytt mycket för fredsarbeten i världen”⁵⁴. I den andra läroboken står det följande om Alva Myrdal. Sverige har satsat hårt på nedrustning i världen och gjort detta genom FN. Två svenska kvinnor, Alva Myrdal och Inga Thorsson, har blivit världsberömda för sitt sakkunniga nedrustningsarbete inom FN⁵⁵. En till fredspristagare som omnämns i läroboken är Willy Brandt. Om honom finns endast en kortare notis. Det står att Willy Brandt, tidigare förbundskansler i västtyskland, varit ledare för en grupp som studerat vad som kan göras för att skapa en bättre balans i nord- och syd-konflikten. Det nämns inte i läroboken att Willy Brandt tilldelats fredspriset. Samma lärobok skriver också att viktiga studier har gjorts av de svenska nedrustningsambassadörerna Alva Myrdal och Inga Thorsson⁵⁶. I den här läroboken står det också följande om Alva Myrdal. ”Hon belönades 1982 med Nobels fredspris för sina enastående insatser för freden och samhället. Hon har ofta sagt: Det är inte människovärdigt att ge upp!”⁵⁷ En tredje person som omnämns är Andrei Sakharov. Om honom skrivs det att han var en kritiker av Sovjetkommunismen och att ledningen på flera sätt försökt tysta Sakharov. I läroboken omnämns Sakharov som nobelpristagare⁵⁸.

⁵¹ Nordling, Wittenstam, Fröroth, Fröroth 1984 s. 36-37

⁵² Lindqvist, Wester 1989 s. 97

⁵³ Ibid s. 104

⁵⁴ Lindqvist, Wester 1989 s. 55

⁵⁵ Stiernlöf 1984 s. 35

⁵⁶ Ibid s 227

⁵⁷ Ibid s. 368

⁵⁸ Lindqvist, Wester 1989, s. 119

8.7 1990-talet

Under 1990-talet har jag läst fem läroböcker i samhällskunskap. Läroböckerna gavs ut 1991, 1992, två stycken från 1995 och en från 1999. Nobels fredspristagare som omnämns i läroböckerna är, FN fredspristagare bland annat 1988, Nationernas förbund fredspristagare 1919, Desmond Tutu pristagare 1984, Röda Korset pristagare bland annat 1944, Mikhail Gorbachev pristagare 1990, Nelson Mandela och Fredrik de Klerk båda fredspristagare 1993, Lech Walesa pristagare 1983.

FN omnämns i alla böcker från det här årtiondet. Det står i likhet med föregående årtionden hur FN är uppbyggt, med generalförsamlingen, säkerhetsrådet, fackorganen och så vidare. Man kan i en lärobok läsa att under de senaste åren har FN kunnat föra en mer aktiv roll i världspolitiken. Militära insatser för att värna om freden i världen kräver omfattande insatser. Därmed finns en fara att FN blir beroende av USA eftersom det bara är USA som har resurserna att göra stora militära insatser runt om i världen. Vissa har därför fruktat att FN på så sätt skulle gå USA:s ärenden. Tidigare har FN ofta nöjt sig med fördömande i form av uttalanden och sanktioner av ekonomisk sort. Militära ingripanden har bara skett för att bevaka fredsöverenskommelser. Samma bok skriver också att FN har en dålig ekonomi på grund av att flera stater inte betalar sin avgift. USA ger inte heller sitt bidrag med motiveringen att FN måste komma tillrätta med slösande byråkrati och korruption⁵⁹.

Om Nationernas förbund (NF) kan man läsa att efter första världskriget sa Europas folk: ”Aldrig mera krig”. Nationernas förbund bildades 1918 för trygga freden. Samma bok tar upp följande om Röda korset att organisationen arbetar för gemenskap och samarbete över gränserna⁶⁰. Det nämns inte att någon av dessa organisationer fått Nobels fredspris

Tre läroböcker; *Undersök samhället*, *Samhällskunskap B* och *Samhälle 3* skriver om Nelson Mandela och Fredrik de Klerk. I läroboken *Samhälle 3* kan man läsa att: ”Nelson Mandela och Fredrik de Klerk mottog 1993 Nobels fredspris för att de lyckats finna en fredlig lösning på apartheidproblemen i Sydafrika”⁶¹. I den andra läroboken kan man läsa att F W de Klerk och Nelson Mandela tilldelades Nobelsfredspris för sina insatser i Sydafrikas

⁵⁹ Ahlqvist, Hermansson 1995, s. 86-87

⁶⁰ Körner, Lagheim, Lagheim 1991 s. 308

⁶¹ Bjessmo, Fowelin, Nohagen, Isaksson 1999 s. 86-87

demokratiseringsprocess⁶². I den tredje läroboken kan man läsa att Nelson Mandela satt fängslad i 25 år för sitt motstånd mot apartheid. 1990 släpptes han från fängelset och blev de svartas talesman i förhandlingarna med Fredrik de Klerk. Det var Fredrik de Klerk som började reformera systemet i Sydafrika⁶³. Fredspristagaren Biskop Desmond Tutu är en av de kristna ledarna som öppet arbetar mot apartheid. År 1984 fick han Nobels fredspris för att han verkat ”som samlande gestalt i kampen för att lösa Sydafrikas apartheidproblem”⁶⁴. Om Lech Walesa kan man läsa att upplösningen av Östeuropa börjad i Polen med en strejk 1980. En elektriker som hette Lech Walesa ledde denna strejk och genom den strejken bildades en fri fackförening som fick namnet Solidaritet. År 1989 blev det delvis fria val i Polen och landet fick sin första icke kommunistiska premiärminister på 40 år. Året där på valdes Lech Walesa till Polens president⁶⁵. Det står inget om varför eller att han tilldelats Nobelsfredspris. Ytterligare en fredspristagare omnämns i läroböckerna från 1990-talet och den personen är Mikhail Gorbachev. Han omnämns i två av böckerna. Han var den president i Sovjetunionen som avskaffade enpartistaten. Hans politik brukar beskrivas med orden glasnost som betyder öppenhet och perestrojka som betyder ombyggnad. Han tillät en friare politisk debatt där flera olika åsikter kunde föras ut till medborgarna⁶⁶. Massmedierna fick också större frihet att granska och rapportera om maktmissbruk och korruption, vilket innebar att den sovjetiska makten öppnar sig för insyn⁶⁷. Ingen av läroböckerna tar upp att Gorbachev tilldelats Nobels fredspris.

8.8 2000-talet

Under 2000-talet har jag valt att endast läsa fyra böcker för att kunna göra en mer rättvis jämförelse med de fyra böckerna jag läst från 1940-talet. Läroböckerna jag valt från 2000-talet är utgivna år 2000, 2004, 2005 och 2007. Nobels fredspristagare som läroböckerna tar upp är FN, Kofi Annan pristagare 2001, Dag Hammarskjöld pristagare 1961, Amnesty International, Röda korset, Läkare utan gränser pristagare 1999, Lech Walesa pristagare 1983, George C. Marshall pristagare 1953, Nationernas förbund, Mikhail Gorbachev pristagare 1990, .

⁶² Lundberg, Olsson 1995 s. 148

⁶³ Körner, Lagheim, Lagheim 1991 s. 281

⁶⁴ Långström, Nilsson 1992 s. 325

⁶⁵ Lundberg, Olsson 1995 s. 102

⁶⁶ Långström, Nilsson 1992 s. 244

⁶⁷ Körner, Lagheim, Lagheim 1991 s. 259

Om Nationernas förbund kan man i en lärobok läsa. Att förbundet bildades i en tid präglad av optimism och idealism. Folk var krigströtta och lät sig nu inspireras av tankar om folkrätten och ideal från upplysningstiden. Man ville helt enkelt tro på det goda hos människan. I den här tiden bildades Nationernas förbund.⁶⁸ Även under 2000-talets läroböcker skrivs det mycket om hur FN är uppbyggt. Man får också en historisk överblick över FN. I en bok skriver författarna att världen idag inte varit den samma utan FN. Flera krig har avvärijts, barn och ungdomar som tidigare dog av vanliga sjukdomar överlever idag, fler får gå i skolan, färre människor svälter tack vare FN:s insatser⁶⁹.

En lärobok skriver kortfattat om att Dag Hammarskjöld var FN:s generalsekreterare 1953-1961. Han omkom i en flygolycka i samband med ett uppdrag i Kongo⁷⁰. I en annan lärobok kan man läsa följande om Röda korset, Amnesty International och Läkare utan gränser. Om Röda korset står det att de arbetar över hela världen, framför allt i katastrofsituationer som krig och svält. Amnesty International arbetar för att hjälpa människor som blivit fängslade på grund av sina politiska åsikter. Organisationen kämpar också för att avskaffa dödsstraff och tortyr. Om Läkare utan gränser kan man läsa att de består av läkare från olika länder i världen som gör frivilliga hjälpinsatser i länder som behöver det. På senare tid har organisationen uppmärksammats, till exempel tilldelades organisationen Nobels fredspris 1999⁷¹. Samma bok skriver att FN:s tidigare generalsekreterare Kofi Annan som tillsammans med FN mottog Nobels fredspris 2001⁷². En lärobok skriver att Lech Walesa var en elektriker som blev ledare över en av Polens största strejker på Leninvarvet i Gdansk. De krävde bland annat att Polens arbetare skulle ha rätt att bilda fria fackföreningar och att dessa skulle ha strejkrätt. Man krävde också att politiska fångar skulle släppas fria och att censuren skulle avskaffas. Den polska regeringen var skakad och sände en förhandlingsdelegation till Gdansk. Tillslut backade regeringen och Walesa vann på punkt efter punkt i förhandlingarna. Avtal slöts tillslut och Walesa blev folkhjärte⁷³. 1983 mottog Lech Walesa Nobels fredspris men det är inget som nämns i läroboken. Samma bok tar också upp George C. Marshall. 1947 var Marshall USA:s utrikesminister och han presenterade den så kallade Marshallplanen. I den ges förslag till hur Europa kunde återuppbyggas efter andra världskriget med hjälp av bistånd.

⁶⁸ Palmqvist, Widberg 2000 s. 415

⁶⁹ Wergel, Hildingsson, Hildningsson, Husén 2004 s. 507

⁷⁰ Lundberg, Olsson 2007 s. 200

⁷¹ Ibid s. 206

⁷² Ibid s. 200

⁷³ Palmqvist Widberg 2000 s.172-173

Bakgrunden var att Europa hotades av ekonomisk kollaps till följd av kriget. Marshallhjälpen bidrog med cirka 15 miljarder dollar till uppbyggnad av Europa. Av dessa fick Sverige cirka 100 miljoner kronor⁷⁴. Den sista pristagaren som omnämns i läroböckerna jag läst från 2000-talet är Mikhail Gorbachev. Om honom skrivs det att under hans regering började det sovjetiska samhället förändras. Ekonomin skulle fungera bättre och det politiska systemet skulle utvecklas och bli mer demokratiskt. Reformerna utsatte landet för enorma påfrestningar som tillslut gjorde så att Sovjetunionen upplöstes 1991⁷⁵. Det står inget i läroboken om att Mikhail Gorbachev eller George C Marshall tilldelats Nobels fredspris.

9 Resultat och analys

Resultatet av undersökningen visar att det är svårt att ge ett entydigt svar på om tesen stämmer. I likhet med vad forskningsläget säger om prisets utveckling tar läroböckerna upp Amnesty, Lech Walesa, Nelson Mandela, Fredrik de Klerk, Läkare utan gränser med flera i slutet av den undersökta perioden. Dessa enskilda personer och organisationer har alla uppmärksammats i sitt arbete med humanitära eller inom nationella frågor, en utveckling av priset som även beskrivs i forskningsläget. Här kan man alltså se att trenderna i fredspriset avspeglas i läroböckerna. Här stämmer alltså tesen. Forskningsläget beskriver också hur fredspriset har utvecklats, det vill säga att man diskuterar priset som sådant, som företeelse. I de undersökta läroböckerna är det endast en lärobok från 1940-talet som har ett avsnitt som heter fredspristagare. Eftersom övriga undersökta läroböcker inte har ett avsnitt om fredspriset och fredsprisets utveckling stämmer inte denna del av tesen.

Under perioden 1967 till 1989 tilldelades FN fredspriset fyra gånger. Trots att FN bara fick priset fyra gånger står det om FN i fyra undersökta läroböcker för varje årtionde 1960, 1970, 1980. Det går att jämföra med perioden mellan 1945 till 1966 då FN mottog fredspriset nio av de 21 gånger det delades ut. Trots att FN fick priset så ofta under perioden(1945-1966) skrivs det mindre i läroböckerna om FN under denna period, se tabell 1 på sidan 26. En faktor som bidrar till att det är svårt att urskilja trenderna är att informationen/fakta man får om de

⁷⁴ Ibid s. 286

⁷⁵ Wergel, Hildingson, Hildningson, Husén 2004 s. 447

olika pristagarna är ganska fragmentariska. Det är endast i en lärobok från 1940-talet som fredspristagarna återfinns under ett eget kapitel. I senare års läroböcker hittar man fakta om fredspristagarna i flera kapitel och informationen om fredspristagarna är inte så omfattande. Att Nobels fredspris och fredspristagarna inte återfinns under egna kapitel och att den informationen man får om pristagarna är så kortfattad från 1950-talet och fram till dagens läroböcker, tyder på att Nobels fredspris och fredspristagarna inte anses så viktiga att ge utrymme i läroböcker.

En tendens jag dock kan urskilja är att fredspristagare omnämns oftare i läroböckerna från 1980-talet och fram till idag, se tabell 1 på sidan 26. Informationen man får om fredspristagarna fortsätter att vara väldigt kortfattat. Det är endast FN som är en viktig internationell organisation som ofta ges utrymme i de undersökta läroböckerna. Trots att FN ges stort utrymme finns det ingen lärobok som skriver att FN tilldelats fredspriset. Andra fredspristagare omnämns ofta i ett kortare stycke.

Tabell 1. Nobels Fredpristagare samt hur ofta de omnämns i skolböcker per årtionden. Siffran i parentes anger hur många gånger pristagaren omnämns att de tilldelats fredspriset.

Namn/Organisation samt året de tilldelades priset	1940	1950	1960	1970	1980	1990	2000
Förenta Nationen (FN) bl.a. 1961	1	4	4	4	4	3	2
Nationernas Förbund (NF) bl.a. 1919	1	1	0	0	0	1	1
Nathan Söderblom 1930	2 (1)	0	0	0	0	0	0
Fritjof Nansen 1922	1 (1)	0	0	0	0	0	0
Röda korset 1944	1	2	2	0	0	1	2
Henry Dunant 1901	0	1	0	0	0	0	0
Dag Hammarskjöld 1961	0	0	3	1	0	0	1
Dr Martin Luther King 1964	0	0	1 (1)	0	0	0	0
Alva Myrdahl 1982	0	0	0	0	2 (1)	0	0
Andrei Sakharov 1975	0	0	0	0	1 (1)	0	0
Amnesty 1977	0	0	0	0	2	0	2
Willy Brandt 1971	0	0	0	0	1	0	0
Mikhail Gorbachev 1990	0	0	0	0	0	2	2
Nelson Mandela 1993	0	0	0	0	0	3 (2)	0
Fredrik de Klerk 1993	0	0	0	0	0	3 (2)	0
Desmond Tutu 1984	0	0	0	0	0	1 (1)	0
Lech Walesa 1983	0	0	0	0	0	1	1
George C. Marshall 1953	0	0	0	0	0	0	1
Kofi Annan 2001	0	0	0	0	0	0	2 (1)
Läkare utan gränser 1999	0	0	0	0	0	0	1 (1)

Under prisets historia har över hundra enskilda personer och organisationer tilldelats Nobels fredspris. Under de 50 åren som min undersökning behandlar nämns endast 20 fredspristagare i läroböckerna. Som tabellen visar kan man av undersökningen se, att under årtiondena, är det vanligare att nämna att en enskild person fått fredspriset, än vad man gör om en organisation tilldelats priset, det är endast organisationen Läkare utan gränser som omnämns som fredspristagare. Under samma period omnämns nio enskilda personer som fredspristagare. Dessa personer är: Nathan Söderblom, Fritjof Nansen, Dr Martin Luther King, Alva Myrdal, Andrei Sakharov, Nelson Mandela, Fredrik de Klerk, Desmond Tutu och Kofi Annan.

Den fragmentariska informationen/ fakta man får om fredspristagarna gör det svårt att ge en bild av hur fredspristagarna omnämns i de undersökta läroböckerna. Några skillnader man dock kan se under årtiondena är hur man väljer att beskriva en fredspristagare, till exempel i 1960-talets läroböcker omnämns Martin Luther King som den färgade ledaren, när det skrivs om Nelson Mandela står ingenting om hans hudfärg. Ett annat exempel på tidstypiska ord är i 1940-talets läroböcker där Fritjof Nansen beskrivs som en värdig man som väckte aktning och beundran. I dagens skolböcker finns vad jag har sett inte de formuleringarna eller tidstypiska ord. Den formuleringen som hamnar närmast är när Lech Walesa i 2000-talets läroböcker omnämns som folkhjälte.

10 Avslutande diskussion

Av över 100 pristagare nämner de undersökta läroböckerna endast 20 pristagare. Av dessa 20 nämns det att endast en organisation och nio enskilda personer fått Nobels fredspris.

Anmärkningsvärt är till exempel att Moder Teresa inte omnämns i någon lärobok. I de undersökta läroböckerna är fakta eller informationen om pristagarna ganska fragmentariska. Det finns bara en lärobok från 1940-talet som har ett avsnitt som heter Fredspristagare. Det gör att min undersökning och resultatet färgas av den bristfälliga information som finns om pristagarna i läroböckerna. Eftersom Nobels fredspristagare ges så litet utrymme i läroböcker tror jag att det är vanligare att arbeta med Nobel priserna i olika teman. En erfarenhet jag har efter att ha varit på praktik i en låg- och mellanstadieskola. Är att där har de en tävling som de kallar Lilla Nobelpriset i litteratur. Tävlingen går ut på att eleverna skriver varsin uppsats om valfritt ämne. Sedan får klasskamraterna läsa uppsatserna och rösta fram en vinnare. Jag tror

att den här arbetsformen är vanlig när det gäller ämnen som inte får så stort utrymme i läroböckerna men som ges stort utrymme i medierna.

11 Källor

12.1 Läroböcker

(i kronologisk ordning)

Odhner Clas och Westman Karl, Fäderneslandets historia, Stockholm 1945

Hildebrand Emil, Svensk stats och samhällskunskap, Stockholm 1946

Herlitz Nils, Svensk samhällslära, Stockholm, 1947

Rosén Arvid och Jonsson Oscar, Läs om ditt samhälle, Stockholm, 1949

Johansson Gösta, Vårt samhälle, Lund, 1953

Pettersson-Pederby Henry, Folkskolans samhällslära, Stockholm, 1954

Blixt Gösta, Boberg Lars och Hölne Karl-Vilhem, Hem och samhälle del 2, Stockholm 1956
1965

Herlitz Nils och Johansson Alf, Svensk samhällslära, Stockholm 1956

Pederby Henry, Pederby Bo och Moberg Helge Grundskolans samhällskunskap, Stockholm

Herlitz Nils och Johansson Alf, Svensk samhällslära, Stockholm 1960

Pederby Henry, Pederby Bo och Moberg Helge, Grundskolans samhällskunskap, Stockholm
1963

Husén Lennart, Samhällskunskap för grundskolan, Uppsala 1966

Linnarsson Lennart, Kieser Jan och Rydén Kjell, Samhälle NU del 1, Stockholm 1976

Häthen Stefan, Hörberg Thomas och Jönsson Christer, Moment Samhällskunskap nr 14, Lund
1979

Stiernlöf Sture, Samhälle för oss, Stockholm, 1984

Nordling Erik, Wittenstam Rune, Fröroth Marianne och Fröroth Rune, Vida världen 3,
Uppsala 1984

Lindgvist Arne och Wester Jan, SAMS 1, Uppsala 1987

Lindgvist Arne och Wester Jan, SAMS 3, Uppsala 1989

Körner Göran, Lagheim Lars och Lagheim, Undersök samhället, 1991

Långström Sture och Nilsson Erik, Samhällskunskap 9, 1992

Ahlqvist Göran och Hermansson, Ditt samhälle, 1995

Lundberg Frank och Olsson Lars, Samhällskunskap B, 1995

Bjessmo Lars Erik, Fowelin, Nohagen Lars och Isakson David, Samhälle 3, 1999

Palmqvist Christer och Widberg Hans Kristian, Millennium Samhällskunskap, 2000

Wergel Karin, Hildingson Kaj, Hildingson Lars och Husén Lennart, Samhälle i dag, 2004

Lundberg Frank och Olsson Lars, Aspekt 2007, Malmö, 2007

12.2 Litteratur

Ahlander Dag Sebastian, Alfred Nobel från fattiglapp till Nobelpris, Stockholm 2000

Feldman Burton, The Nobel prize, New York 2000

Hellberg Thomas och Jansson Lars Magnus, Alfred Nobel, Karlshamn, 1986

12.3 Internet

http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/articles/sejersted/index.html, 2008-01-23

http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/articles/lundestad-

[review/index.htmlhttp://nobelprize.org/alfred_nobel/will/testamente.html](http://nobelprize.org/alfred_nobel/will/testamente.html), 2008-01-23

http://nobelprize.org/alfred_nobel/biographical/articles/life-work/index.html, 2008-01-23